

Începuturile protestantismului: Dieta de la Worms (1521)

Martin Luther a scris, a tradus, a parafrazat și a adaptat cel puțin treizeci și șapte de cântări bisericești, pentru a fi folosite în biserică și în casele credincioșilor. Primele sale încercări de a compune cântări bisericești, care datează încă de la începutul anilor 1520, și cele câteva aranjamente versificate ale celor Zece Porunci sau ale Crezului Apostolilor, au anticipat întrebările și răspunsurile din *Catehismul mic* sau predicile din *Catehismul mare*. Ca autor de imnuri, Luther este cunoscut în special datorită cântării „Ein' feste Burg is unser Gott“ (tradusă când „Cetate sigură ne este Dumnezeu“, când „Cetate tare-i Dumnezeu“), scrisă la câțiva ani după începerea Reformei, când Luther trecuse printr-o perioadă de îndoială și de zbucium sufletesc. Cîteva dintre cântările scrise în mijlocul unor dezbateri teologice aprinse au pus pe muzică elementele fundamentale ale teologiei sale. Una dintre aceste cântări, scrisă în anul 1523, este o rescriere liberă și expresivă a Psalmului 130:

*La Tine strig, o, Doamne, din greu necazul meu,
Pe Tine te rog, Doamne, s-ascuți suspinu-mi greu.
Întoarce către mine urechea-Ți și-al Tău har,
Ascultă, Doamne-ascultă, suspinul meu amar.
Căci dacă pretutindeni cu ochiul Tău privești
Și dacă nedreptatea și răul osîndești,
Cine, o, Doamne, cine va sta 'naintea Ta?*

*'Naintea Ta nimica, doar harul poate sta,
S-acopere păcatul și nedreptatea mea.
O viață preacurată nici ea nu ar putea
Să facă fapte bune spre mîntuirea sa.
'Naintea Ta nu-i nimeni să poată lăuda
Ori viața lui sfințită, ori pe a altuia.
Așa, dar, se cuvine să tremure-orice om,
Căci a trăi se poate numai prin harul Tău.*

*Cu toate că păcatul e mare-n viața mea,
Cu-atît mai mare-i harul ce-mi scapă inima.
Căci Domnul nostru Isus ne sare-n ajutor,
Iar mîna-l nu lovește în veci apăsător.
El e Păstorul nostru, Păstorul nostru bun,
Ce-n urmă pe Israel va slobozi curînd,
Păcatul și-ntristarea pe veci El alungînd.¹*

În seara zilei de 18 aprilie 1521, la ora 6, venise vremea ca Martin Luther să intre în scenă. Scena era o sală imperială improvizată la Worms, un orașel modest cu aproape șapte mii de locuitori, situat pe râul Rin, în aval de Strasbourg și la sud de Mainz. Luther, acum în vîrstă de treizeci și șapte de ani, fusese călugăr mai bine de cincisprezece ani și trebuia să se înfățișeze înaintea lui Carol al V-lea (Quintul), un tînăr de numai douăzeci și unu de ani, care, pe lîngă faptul că era rege al Spaniei, fusese ales în Germania împărat al Sfintului Imperiu Roman (și, prin urmare, succesor al lui Carol cel Mare), în urmă cu mai puțin de doi ani. Dieta imperială (sau adunarea oficială a reprezentanților imperiului) convocată la Worms în luna ianuarie a aceluiași an marcase prima vizită a lui Carol al V-lea în ținuturile Germaniei. Împăratul înțelegea limba latină, însă fusese educat în limba franceză, pe care, de altfel, alesese s-o vorbească în mod curent. Orice discuție în germană trebuia tradusă în latină, pentru a putea fi înțeleasă de împărat, dar și de mulțimea oficialilor trimiși de biserica italiană, care se aflau printre invitați.

¹ Luther, „The Hymns“, în *Luther's Works*, 55 vol., vol. LIII, Concordia, St. Louis; Fortress, Philadelphia, 1955–1976, p. 223–224. În continuare, această ediție a scrierilor lui Luther este redată prin LW.

Chiar dacă lui Carol îi lipsea experiența politică în slujba de împărat și dacă deprinderile sale lingvistice nu erau atât de avansate ca ale celor mai mulți dintre participanții la dieta organizată la Worms (inclusiv ale unor principii germani), nu existau dubii în privința puterii sale. Deși nu toate titlurile sale erau garantate, Carol al V-lea conducea mai multe ținuturi europene decât oricare alt predecesor al său din ultimii șapte sute de ani, adică de la Carol cel Mare pînă la el. Printre altele, Carol al V-lea era, „prin mila lui Dumnezeu, Protector al Ținutului Germaniei, al Spaniei, al celor două Sicilii, al Ierusalimului, al Ungariei, al Dalmației, al Croației etc., rege, arhiduce al Austriei și duce al Burgundiei etc., etc.”²

Cu o zi înainte, în 17 aprilie, Luther se înfățișase pentru prima oară înaintea împăratului. În camera imperială, pe o masă, stăteau întinse toate scrierile lui Luther (erau atât de multe, încît Carol și sfetnicii săi, văzîndu-le de îndată ce au intrat în cameră, și-au exprimat îndoiala că un singur om ar fi fost în stare să scrie atât de mult). Luther fusese convocat la Worms ca să retracteze tot ce scrisese. De asemenea, i se ceruse să-și mărturisească public greșelile cu privire la ceea ce scrisese despre Evanghelie, despre natura bisericii și despre starea prezentă a creștinătății. Întrebat, în ziua precedentă, dacă are de gînd să-și retracteze ideile, Luther a răspuns că scrierile sale sînt de mai multe feluri. Apoi, a cerut încă o zi, pentru a se putea gîndi mai bine la răspunsul pe care trebuia să-l comunice dietei. Secretarul împăratului n-a fost încîntat de această cerere și i-a amintit lui Luther, precum și participanților la lucrările dietei, că se știa prea bine de ce Luther primise un salvconduct imperial, pentru a veni la Worms. Totuși, datorită „clemenței înăscute”³ a împăratului, lui Luther i s-a îndeplinit cererea.

Dar acum Luther nu-i mai putea amîna și i s-a cerut din nou: „Așadar, răspunde întrebării pe care ți-a pus-o majestatea sa, de a cărui bunătate ai avut parte cînd ai cerut timp de gîndire. Vrei să-ți aperi toate aceste cărți sau vrei să retractezi ceea ce ai scris în ele?”

² Citat în Gordon Rupp, *Luther's Progress to the Diet of Worms*, Harper Torch-book, New York, 1964, p. 96. Rupp oferă informații excelente despre circumstanțele care au dus la convocarea Dietei de la Worms, asemenea lui Martin Brecht, *Martin Luther, vol. I, His Road to Reformation*, Fortress, Philadelphia, 1985; și Roland Bainton, *Here I Stand: A Life of Martin Luther*, Abingdon, Nashville, 1950.

³ Toate citatele din această secțiune sînt din „Luther and the Diet of Worms”, *LW*, vol. XXXII, p. 103–131.

Înfățișarea lui Luther înaintea lui Carol al V-lea a avut loc într-o încăpere mult mai mică, însă este posibil să fi fost la fel de dramatică cum se poate vedea în acest tablou.

Luther, care evident își pregătise răspunsul cu mare grijă, a insistat din nou asupra faptului că scrierile sale sînt de trei feluri. Unele sînt cărți simple, devoționale, pe care nici un conducător creștin sau bisericesc nu ar putea dori să le vadă retrase. Cărțile din a doua categorie sînt îndreptate împotriva „papei și a faptelor papistașilor, care, prin învățăturile și pildele lor pline de răutate, au nenorocit lumea creștină cu rele care afectează atît sufletul, cît și trupul“. Luther a explicat că nu-și poate închipui că cineva dintre cei prezenți ar vrea să apere răutățile pe care acele cărți le atacă. Dar al treilea tip de scrieri, a fost de acord Luther, conțin într-adevăr anumite lucruri extrem de aspre, pe care ar fi gata să le retracteze, cu o singură condiție însă, foarte importantă. La acest punct, Luther a aruncat mînușa: „Deci, vă întreb, prin mila lui Dumnezeu, ar putea ilustra voastră majestate, preacinstiții nobili, sau oricine altcineva care este în stare să-mi demaște erorile, să mărturisească împotriva greșelilor mele, răsturnîndu-le cu ajutorul scrierilor prorocilor sau ale evangheliștilor? De îndată ce mi se dovedește că greșesc, sînt gata să renunț la orice învățătură falsă, iar eu voi fi primul care va arunca în foc aceste cărți ale mele.“ Cu aceste cuvinte, Luther și-a încheiat pledoaria.

Dar nu fusese suficient de explicit pentru curtea imperială. Purtătorul de cuvînt al împăratului i-a pus din nou aceeași întrebare, pentru că Lu-

ther nu răspunsese de fapt la întrebare. Are de gând să retracteze sau nu? Lui Luther i s-a atras atenția că trebuie să dea un răspuns clar, lipsit de ambiguități, nu întortocheat. Atunci, Luther a rostit cuvintele care urmau să inaugureze una dintre cele mai importante schimbări din istoria Europei: „De vreme ce ilustra voastră majestate și preacinstiții nobili doresc un răspuns simplu, îl voi da în felul următor, fără ocolișuri și fără să ascund nimic: dacă nu sînt convins prin mărturia Scripturilor sau prin pură rațiune (căci eu nu mă încred numai în papă sau numai în concilii, întrucît este știut că s-au făcut vinovați de greșeli și contradicții), atunci rămîn legat de Scripturile pe care le-am citat, iar conștiința mea este înrobită de Cuvîntul lui Dumnezeu. Nu pot și nu vreau să retractez nimic, pentru că nu este nici corect, nici sănătos să te împotrivești propriei conștiințe.“

Cu aceste cuvinte s-a născut protestantismul. Conștiința lui Luther a fost înrobită de Cuvîntul lui Dumnezeu, de vocea puternică, plină de viață, a Scripturilor. Mai mult, lucrurile despre care credea că Scriptura vorbește cît se poate de limpede erau adevăruri despre natura umană, calea mîntuirii și viața creștină – adevăruri despre care Luther credea cu toată convingerea că fuseseră ascunse, chiar abolite, de către slujitorii bisericești care ar fi trebuit să fie cei mai fideli apărători ai lor. Cu aceste cuvinte dramatice și în prezența celor mai ilustre personaje ale Europei secolului al XVI-lea, a fost pusă temelia protestantismului, în așa fel încît să poată fi văzută de toată lumea: protestanții vor asculta de Biblie înainte de oricare altă autoritate. Și lucrul pe care protestanții l-au găsit în Biblie a fost mesajul mîntuirii prin har, foarte asemănător cu cel descoperit de Luther pentru sine însuși, în paginile aceleiași Biblii.

Istoricii protestanți au abordat dieta de la Worms ca și cînd ar fi fost importantă doar pentru fulminantul discurs al lui Luther. Evenimentele ulterioare sînt considerate doar o consecință naturală a dezbaterilor de la Worms. După încheierea lucrărilor dietei, Luther a intrat sub protecția prințului său, Frederic cel Înțelept al Saxoniei, fapt care ilustrează legătura care s-a format imediat între protestantism și reprezentanții autorităților locale și naționale din Germania vremii. De la Worms, Luther a mers direct la castelul din Wartburg, unde, după cîteva săptămîni de muncă intensă, a terminat o strălucită traducere a Noului Testament în limba germană, mărturie a faptului că protestanții își ancorează teologia în Scriptură. Nu după multă vreme, Luther a renunțat la viața monahală și s-a căsătorit, orientînd astfel grija protestanților față de familie și de

muncă. De la Worms, cel puțin pentru protestanți, nu mai era cale de întoarcere.

În realitate însă, discursul lui Luther rostit înaintea împăratului nu a marcat sfârșitul Dietei de la Worms. Cuvintele pe care secretarul împăratului i le-ar fi dat ca răspuns lui Luther în acea zi de aprilie merită să fie auzite mai ales de către protestanți. După ce Luther și-a încheiat discursul, secretarul împăratului l-a muștrat aspru, acuzându-l că se consideră superior marilor concilii ale bisericii catolice, care condamnaseră deja multe dintre chestiunile amintite de Luther. „Dacă așa crezi“, i-ar fi răspuns secretarul împăratului, „atunci ți-ai pierdut mințile de tot. Căci la ce ajută să supui unor noi dezbateri lucrurile condamnate de sute de ani de către biserică și conciliile sale? Doar nu-ți închipui că poți găsi răspunsuri care să mulțumească pe toată lumea și care să rezolve toate problemele din lume. Însă dacă ar fi așa cum spui tu, anume că orice om care ar contrazice conciliile și judecata bisericii trebuie să fie lămurit cu pasaje din Scriptură, atunci nimic nu ar mai fi sigur sau hotărât în creștinism.“⁴ Conștiința lui Luther era înrobătă de Cuvîntul lui Dumnezeu, însă reprezentanții împăratului i-au pus imediat o întrebare dificilă: ce s-ar întâmpla dacă fiecare ar urma îndemnul proprii conștiințe? Rezultatul ar fi evident: „nimic n-ar mai fi sigur pe lume.“

În ziua următoare, 19 aprilie, în timp ce Luther purta discuții particulare cu reprezentanții papei și ai împăratului, Carol al V-lea a poruncit să fie citit un document pe care îl scrisese personal. În respectivul document, Carol le amintea nobililor germani că este descendentul celor „mai creștini“ monarhi ai Germaniei, Spaniei, Austriei și Burgundiei, care, „pentru slava lui Dumnezeu, întărirea credinței și mîntuirea sufletelor, au rămas pînă la moarte fii credincioși ai bisericii“. Carol, trebuie să recunoaștem, nu fusese impresionat de cele auzite cu o zi înainte. „Este clar“, scria el în încheiere, „că acest călugăr greșește, iar părerile lui sînt contrare celor ale întregii creștinătăți; după părerea lui, întreaga creștinătate a comis întotdeauna greșeli în ultima mie de ani, iar acum, în zilele noastre, comite și mai multe greșeli.“ Carol era convins că datoria sa de împărat este să apere adevărata credință și considera că ar fi fost „o mare rușine“ atît pentru el însuși, cît și pentru nobilii germani, dacă, în timpul domniei lor, „nu nu-

⁴ Numele secretarului imperial era Johann Eck, care nu este același cu celebrul Eck, cu care Luther avusese deja o remarcabilă dezbateră teologică.

mai erezia, dar și bănuiala de erezie sau slăbirea religiei creștine ar rămîne după noi, din cauza neglijenței noastre, în inimile oamenilor și în inimile urmașilor noștri, spre veșnica noastră ocară.“

Dacă analizăm aceste răspunsuri oferite lui Luther, precum și propriile sale cuvinte rostite înaintea împăratului, ne putem da seama mai bine care era miza discuțiilor de la Worms. Acum nu numai că exista o ruptură în biserica apuseană în privința celui mai bun mod de a defini credința creștină, dar protestanții și catolicii o vor apuca pe căi separate, care astăzi, după mai bine de cinci sute de ani, sînt încă diferite. De asemenea, avea să se schimbe relația dintre puterea civilă și cea bisericească, pe măsură ce unii conducători, mari sau mici, au rupt legăturile cu papa și s-au alăturat protestanților, iar alții, care au rămas romano-catolici, și-au dat seama că papa avea nevoie de ei mai mult ca oricînd. În plus, Luther a insuflat credinciosului o nouă atitudine față de propria persoană, prin faptul că a combătut ceea ce Carol și aliații săi considerau a fi înțelepciunea de veacuri a bisericii. Autoritatea conștiinței individuale fusese proclamată cu convingere împotriva autorității conciliilor bisericești, în contradicție cu greutatea tradiției, și asta s-a făcut chiar în prezența împăratului. Chiar dacă a vorbit despre faptul că propria sa conștiință se află în robia Scripturii, Luther a introdus, cu forță și convingere, un nou principiu în chestiunile legate de autoritate. Cu alte cuvinte, Europa și biserica nu vor mai fi niciodată la fel.

La acest punct al cărții de față, convingerile autorului joacă un rol mult mai important decît de obicei, în definirea punctelor de cotitură fundamentale din istoria Bisericii. Încercînd să abordăm lucrurile cît mai imparțial, evenimentele asociate cu Reforma din secolul al XVI-lea nu au fost atît de importante ca ieșirea bisericii de sub tutela iudaismului sau stabilirea principalelor ei învățături despre Hristos la Niceea și la Calcedon. De asemenea, merită să ne gîndim foarte serios dacă Reforma protestantă și corespondentul ei catolic ar trebui considerate mai importante pentru istoria Bisericii decît schisma dintre bisericile răsăritene și cele apusene, din secolul al XI-lea, sau decît răspîndirea credinței creștine dincolo de granițele Occidentului, în secolul XX.

Cu toate acestea, pentru că sînt un protestant convins că Martin Luther a înțeles esența Evangheliei creștine la fel de bine ca oricine altcineva din istoria creștinismului, începînd cu perioada apostolilor, este normal să consider viața și lucrarea lui Luther ca fiind un punct de cotitură vital în

istoria Bisericii. În același timp însă, pentru că studiez cu precădere istoria Bisericii apusene începînd cu secolul al XVI-lea, îmi este cît se poate de clar că protestantismul – pe lîngă dezvoltarea statelor moderne, apariția economiei moderne și dezvoltarea educației în Europa de după Renaștere – a produs schimbări radicale în creștinătatea europeană, iar unele dintre ele nu au fost benefice pentru viața și gîndirea creștină. Pe de altă parte, din nou, ca unul care, datorită convingerilor sale, nu face parte din biserica romano-catolică, dar care totuși a ajuns la concluzia că tradițiile catolice sînt remarcabil de puternice în domeniile în care tradițiile protestante sînt neîngăduit de slabe, am tendința să privesc renașterea romano-catolicismului de la mijlocul secolului al XVI-lea (numită și Reformă catolică sau Contrareformă) ca fiind un alt punct de cotitură decisiv în istoria creștinismului.

Cu aceste convingeri, secolul al XVI-lea pare a fi o aglomerare de puncte de cotitură extrem de importante. Mai întîi, trebuie să amintim contribuția teologică a lui Luther, care (după părerea mea) a reafirmat unul dintre aspectele esențiale și perene ale teologiei creștine. În al doilea rînd, constatăm că a avut loc o reorientare a Europei (și, prin extensie, o reorientare a coloniilor europene care au devenit Statele Unite ale Americii și Canada), care a abandonat credința creștină, în favoarea perspectivei seculare moderne asupra lumii. Actul de Supremație emis în Anglia este un simbol esențial pentru această schimbare. În al treilea rînd, se cuvine să menționăm revitalizarea bisericii catolice, în special datorită eforturilor misionare de a duce creștinismul dincolo de granițele Europei, revitalizare marcată cu precădere de înființarea Societății lui Isus de către Ignațiu de Loyola, în anul 1534 (cu aprobarea neîntîrziată a papei). Aceste puncte de cotitură sînt subiectele prezentului capitol, precum și ale următoarelor două capitole. Ele au făcut din vremea lui Luther și a lui Loyola – aceeași perioadă în care au trăit și Jean Calvin, Carol al V-lea, Cristofor Columb, Nicolaus Copernic, Albrecht Dürer, Elisabeta I, Erasmus din Rotterdam, Henric al VIII-lea, Margareta de Navarra, Menno Simons, Michelangelo, Thomas Morus, Filip al II-lea, William Tyndale, Francisco Xavier și mulți alții – un secol extrem de important în istoria creștinismului.

Viața „porcului sălbatic“

În *Exsurge Domine*, bula papală (sau poruncă scrisă, de la latinescul *bullă*, care înseamnă „pecete“ sau „sigiliu“) din iunie 1520, prin care se încercase punerea lui Luther la punct, papa Leon al X-lea l-a numit pe reformatorul german „porcul sălbatic din pădure“, a cărui limbă este un adevărat „foc“. Fără să-și dea seama, papa avea dreptate. Însă ceea ce a vrut să spună papa cu aceste cuvinte – faptul că Luther „încerca să distrugă“ biserica sau, invers, că Luther a declarat război ierarhiei bisericești care îi îndepărta pe oameni de Dumnezeu – depinde de perspectiva fiecăruia asupra lui Luther.⁵

Martin Luther s-a născut la Eisleben, un orașel minier din Saxonia, în anul 1483. În mai puțin de zece ani, Cristofor Columb avea să-și înceapă călătoria spre Vest, ultimii mauri musulmani urmau să fie alungați din Spania, iar contemporanul său mai în vârstă, Erasmus din Rotterdam, avea să înceapă studierea textelor grecești din Noul Testament, preocupare ce-l va fascina întreaga viață. Europa trecea printr-o perioadă de schimbări rapide. Părinții lui Luther i-au oferit acestuia cea mai bună educație pe care și-au permis-o, sperînd că odrasla lor va deveni avocat, iar apoi, un consilier orașenesc prosper. Însă, spre sfîrșitul studiilor sale universitare, Luther s-a simțit atras mai degrabă spre realitățile lumii nevăzute, decît spre ambiții materiale. În anul 1505, spre consternarea tatălui său, Luther a intrat în mănăstirea augustiniană din Erfurt. După douăzeci de ani, Luther va renunța la jurămintele monahale, însă faptul că primul protestant a ajuns la convingerile teologice ale Reformei pe cînd era călugăr este o remarcabilă punte de legătură cu primele cincisprezece veacuri ale creștinismului. O importanță deosebită pentru dezvoltarea teologică și personală a lui Luther le-au avut sfaturile înțelepte ale lui Johann von Staupitz (c. 1468–1524), superintendentul augustinienilor germani. Cînd Luther venea să-i mărturisească o sumedenie de neajunsuri de-ale sale și faptul că se simte nevrednic să stea înaintea lui Dumnezeu, Staupitz (care a murit împăcat în biserica catolică) îl îndemna să studieze Scripturile. De asemenea, Staupitz l-a ajutat pe Luther să obțină o diplomă de doctor în

⁵ Papa Leon al X-lea, „Exsurge Domine“, în Colman J. Barry, ed., *Readings in Church History*, vol. II, Newman, Westminster, 1967, p. 29.

teologie, deoarece astfel – ca antidot practic la zbućiumul său spiritual – Luther avea ocazia să devină profesor universitar și putea să-și folosească energia în mod util. Prin urmare, la scurt timp după ce a împlinit treizeci de ani, Luther și-a început cariera de profesor, predînd studiul Sfințelor Scripturi la nou-înfiițata Universitate din Wittenberg.

Cerințele vieții monahale și propria preocupare pentru studiu au fost suficiente pentru a-l ține pe Luther ocupat, însă nu îndeajuns, pentru a-i potoli dorința de sfințenie. În cele din urmă, Luther a părăsit mănăstirea, nu pentru că ar fi neglijat disciplina monahală, ci pentru că o luase în serios, făcînd tot ce i-a stat în putință pentru a trăi după regulile mănăstirești. Simțea însă că păcatele sale erau atît de multe și atît de grave, încît nu mai putea suporta. Luther a ajuns să-i fie groază de Dumnezeu, pentru că, în viziunea sa, Dumnezeu era Judecătorul neprihănit și desăvîrșit, care L-a trimis pe propriul Său Fiu să descopere omenirii întru totul realitatea cutremurătoare a dreptății și a neprihănirii lui Dumnezeu. Preocupat de această neprihănire, Luther a meditat, a studiat și s-a străduit din răsputeri să înțeleagă Sfințele Scripturi. A fost deosebit de uimit de o mulțime de texte extrem de pertinente, cu care, după cum singur mărturisea, s-a luptat în zadar.

Cel mai mult l-au nedumerit cuvintele din primul capitol al Epistolei către Romani: „deoarece în ea [adică în Evanghelie] este descoperită o neprihănire.“ Cum se poate ca descoperirea neprihănirii lui Dumnezeu, care îi obligă pe oameni să vadă cît sînt de nevrednici în comparație cu desăvîrșirea sfințeniei dumnezeiești, să fie un mesaj aducător de vești bune? Cum este posibil ca împăcarea cu Dumnezeu să vină în urma descoperirii neprihănirii lui Dumnezeu? În cele din urmă, după cîtiva ani de intense lupte sufletești, Luther a găsit răspunsul, într-un singur verset din Psalmul 31: „Izbăvește-mă în dreptatea [sau neprihănirea] Ta! / Scapă-mă, prin îndurarea Ta!“ Știind acest lucru, Luther putea în sfîrșit să priceapă descoperirea din Romani 1, referitoare la „o neprihănire pe care o dă Dumnezeu prin credință și care duce la credință“, și să audă cu ușurare că „cel neprihănit va trăi prin credință“. Această cheie, cum avea s-o numească Luther în anii următori, însemna că, în Hristos, păcătosul putea primi neprihănirea lui Dumnezeu în dar.

Nici una dintre zbaterele teologice ale lui Luther sau dintre progresele, obținute cu trudă, în înțelegerea Scripturilor nu au stîrnit vreun freamăt printre fețele bisericesti ale vremii. De altfel, mai tîrziu, Luther

Luther despre propria luptă spirituală

În anul 1545, când scria introducerea la ediția latină a operei sale, Luther și-a adus aminte de schimbarea fundamentală petrecută în viața lui în urmă cu aproape treizeci de ani:

Chiar dacă la mănăstire trăisem o viață de călugăr ireproșabilă, simțeam că sînt păcătos înaintea lui Dumnezeu și aveam conștiința mult prea încărcată. Nu puteam să cred că mînia lui Dumnezeu s-ar putea potoli în urma penitențelor mele. Nu puteam iubi un astfel de Dumnezeu; de fapt, Îl uram pe Dumnezeu cel neprihănit, care îi pedesește pe păcătoși. Apoi, în taină, chiar dacă nu Îl blestemam pe Dumnezeu, cu siguranță cîrteam mult, eram plin de mînie împotriva Lui și spuneam: „Ca și cînd n-ar fi de-ajuns că nenorociții de păcătoși, pierduți pe vecie din pricina păcatului original, sînt zdrobiți de toate urgiile pomenite împotriva călcărilor de lege din decalog! Acum Dumnezeu revarsă asupra noastră suferință după suferință prin Evanghelie și tot prin Evanghelie ne amenință cu neprihănirea, dreptatea și mînia Sa!“ Așa gîndeam eu, din pricina conștiinței mele împietrite și tulburate. Oricum, mă luptam în zadar cu Pavel în acel loc, însă și mai mult doream să știu ce a vrut Sf. Pavel să spună.

În cele din urmă, prin mila lui Dumnezeu, după ce am cugețat zi și noapte, mi-am îndreptat atenția spre contextul cuvintelor lui Pavel, adică „în ea este descoperită o neprihănire pe care o dă Dumnezeu prin credință și care duce la credință, după cum este scris: «Cel neprihănit va trăi prin credință!»“ Atunci am început să înțeleg că neprihănirea lui Dumnezeu este cea prin care cel neprihănit trăiește, printr-un dar al lui Dumnezeu, adică prin credință. Și iată ce înseamnă aceasta: neprihănirea lui Dumnezeu este descoperită prin Evanghelie, adică, neprihănirea pasivă pe baza căreia Dumnezeul îndurării ne justifică prin credință, după cum este scris: „Cel neprihănit prin credință va trăi!“ Abia acum simțeam că mă născusem din nou pe deplin și că intrasem în rai prin porțile lui larg deschise! Mi s-a deschis în fața ochilor o față cu totul diferită a întregii Scripturi. Apoi am trecut prin Scripturi, citînd din memorie. De asemenea, am găsit o analogie, anume că lucrarea lui Dumnezeu se referă la ceea ce face Dumnezeu în noi, la puterea lui Dumnezeu,

prin care El ne întărește, la înțelepciunea lui Dumnezeu, princare El ne face înțelepți, la puterea lui Dumnezeu, la mîntuirea dată nouă de către Dumnezeu, la slava lui Dumnezeu.

După toate acestea, am preamărit dulcele Nume al lui Dumnezeu, cu o dragoste pe atît de mare, pe cît fusese de mare ura mea față de expresia „neprihănirea lui Dumnezeu“. Astfel, acest text din Pavel a fost pentru mine adevărata poartă către rai.¹

a ajuns la concluzia că propria sa călătorie spirituală seamănă cu viața multor oameni evlavioși din istoria Bisericii, cum a fost cea a lui Augustin în secolul al IV-lea, Jan Hus, reformatorul ceh, în secolul al XV-lea, sau Jan Wessel van Gansfort, predicatorul olandez mort nu cu mult timp în urmă (1439). Descoperirile teologice ale lui Luther au dus la aprinse dezbateri publice abia după ce reformatorul german a început să protesteze împotriva practicilor bisericesti din acea vreme, care, spunea el, ascund darul fără plată al harului. De exemplu, protestele sale din *Cele 95 de teze*, îndreptate împotriva vînzării indulgențelor, în anul 1517, au făcut din Luther un personaj controversat, nu atît din cauza teologiei din spatele tezelor, cît datorită faptului că mulți conducători bisericesti, inclusiv papa, beneficiau de o parte din banii obținuți prin vînzarea indulgențelor.

Totuși, nu după multă vreme, opoziția conducătorilor bisericesti față de criticile publice tot mai frecvente ale lui Luther s-a transformat, din discuții despre abuzurile clericale, în adevărate confruntări teologice pe teme importante. Dezbaterile publice din ce în ce mai dese scoteau la lumină un Luther la fel de prolific în publicare de scrieri polemice, pe cît de serios era în reflecțiile lui teologice din particular. Disputele teologice rezultate în urma publicării *Celor 95 teze* au reprezentat prima exploatare la scară largă a tiparului din întreaga istorie a Europei. Potopul de cuvinte ce se revărsa din pana lui Luther a fost o adevărată minune în vremea sa și a devenit o comoară de neprețuit pentru teologii de mai tîrziu, mai ales pentru cei din secolul XX, cînd au fost tipărite mai multe ediții complete ale operei lui Luther.

Cît de remarcabilă a fost productivitatea lui Luther se vede mai ales din lucrările publicate în 1520. Pe lîngă valoarea distinctă a fiecărei scrieri în parte, lucrările lui Luther din 1520 s-au numărat printre lucrările puse

pe masa lui Carol al V-lea, în timpul Dietei de la Worms. Numai în 1520, Luther a publicat, pe lângă o mulțime de scrieri mai puțin voluminoase, cinci lucrări majore. Tratatul *Despre faptele bune* susținea că singura faptă bună pe care Dumnezeu o așteaptă de la păcătoșii care se pocăiesc este, strict vorbind, credința în Hristos. Mai mult, credința este o „faptă“ pe care oamenii o pot realiza doar prin har, deoarece credința însăși este un dar de la Dumnezeu. În *Papa de la Roma*, o carte extrem de agresivă, Luther susține că papa ar trebui numit Antihristul, fiindcă, deși ar trebui să fie vicarul (reprezentantul) lui Dumnezeu pe pământ, nu face decât să-i împiedice pe oameni să înțeleagă și să asculte mesajul Evangheliei. Într-o a treia lucrare, *Către nobilimea creștină de națiune germană*, Luther îi îndeamnă pe conducătorii de dincolo de Alpi să scape de tirania economică, politică și spirituală care îi ține legați de Roma. *Despre robia babiloniană a bisericii* conține o analiză detaliată a celor șapte sacramente din biserica catolică. Susținând că numai Botezul și Cina Domnului (și poate mărturisirea păcatelor) sînt sacramente autorizate de Hristos în Noul Testament – și afirmînd că folosirea abuzivă a practicii sacramentale în biserica catolică a transformat sacramentele în fapte ale îndreptării de sine – Luther amenința însăși temelia creștinătății, care fusese construită în jurul sistemului sacramental. În contrast cu aceste scrieri foarte polemice, ultima sa carte importantă din 1520, *Despre libertatea creștinului*, este mult mai irenică și explică modul în care credinciosul, răscumpărat întru totul numai prin harul lui Dumnezeu, trebuie să facă fapte bune în mod natural. Avînd înclinații evidente spre exprimări paradoxale, Luther a explicat acest lucru în felul următor: „Creștinul este domn liber peste toate, nefiind nicicînd un supus. Creștinul este slugă a tuturor lucrurilor, fiind supus oricui.“⁶

Aceste scrieri publicate de Luther în 1520 au dat naștere problemelor pe care a încercat să le rezolve Dieta de la Worms în anul următor. Cînd interpretarea oferită de Luther Evangheliei, precum și cadrului bisericesc necesar susținerii ei, a fost respinsă atît de către papă, cît și de către împărat, trecerea de la catolicism la protestantism s-a accelerat. La puțină vreme după ce a compărut înaintea Dietei de la Worms, Luther a pregătit o nouă rînduială bisericească pentru închinare și a tradus Noul Testament

⁶ Luther, „Despre libertatea creștinului“, în Martin Luther, *Scrieri*, vol. I, LOGOS, Cluj-Napoca, 2003, p. 153–177.

Courtesy of the Billy Graham Center Museum

Cînd, în anul 1525, s-a căsătorit cu o fostă călugăriță, Katharina von Bora, Luther a dat familiei protestante același impuls pe care îl dăduse, cu ani în urmă, teologiei protestante.

mai putea fi folosită ca motiv de tulburare a ordinii sociale; și trebuia să accepte pe deplin teologia lui Augustin despre natura umană, care se află în robie voită față de propriul egoism, pînă cînd Dumnezeu schimbă voința omului, pentru a-L cinsti numai pe El.

Ultimii douăzeci de ani din viața lui Luther nu au fost atît de dramatici ca cei cuprinși între 1517–1525, ani care l-au făcut atît cel mai respectat, cît și cel mai urît om din Europa. Cărțile, în special predicile și prelegerile despre anumite texte din Scripturi, au continuat să se reverse din pana lui Luther. Dintre nenumăratele scrieri publicate, preferata lui Luther a fost *Catehismul mic*, din anul 1529, care, prin întrebări și răspunsuri simple, explică semnificația celor Zece Porunci, a Crezului Apostolilor și a Cinei Domnului, precum și a cîtorva principii fundamentale ale vieții creștine, abordate din perspectiva propriei interpretări a Evangheliei.

în limba germană. În anul 1525, au urmat alte acțiuni decisive, care au clarificat ceea ce credea Luther că trebuie să fie un răspuns adecvat față de Evanghelie. Într-o succesiune rapidă, s-a căsătorit cu Katharina von Bora, o fostă călugăriță, i-a criticat aspru pe țărani care se răsculaseră crezînd că interpretarea Evangheliei de către Luther legitimează răzvrătirea politică și a publicat o apologie extinsă, care apăra doctrina despre „robia voinței“ împotriva umanistului și teologului Erasmus din Rotterdam. Aceste demersuri au dezvăluit cît se poate de clar cum gîndea Luther că trebuie să arate biserica Reformei. Biserica nu mai avea nevoie de o castă a preoților, pentru a face adevărata lucrare a lui Dumnezeu; nu

Luther despre Crezul Apostolilor

Explicarea Crezului Apostolilor de către Luther constituie nucleul *Catehismului mic*.

Primul articol: Creația

„Cred în Dumnezeu, Tatăl cel atotputernic, Creatorul cerului și al pământului.“

Ce înseamnă aceasta?

Răspuns: Cred că Dumnezeu m-a creat pe mine și toate lucrurile care există; cred că El mi-a dat și îmi ține în viață trupul și sufletul, toate mădularele și simțurile mele, rațiunea mea și facultățile minții, laolaltă cu hrana și îmbrăcămintea, casa și căminul, familia și averea mea; cred că El îmi dă în fiecare zi din belșug toate lucrurile de care am nevoie în viață, mă protejează de orice pericol și mă păzește de orice rău. Toate acestea, Dumnezeu le face prin bunătatea și mila Sa curată, părintească și dumnezeiască, fără ca eu să merit vreunul dintre aceste lucruri. Pentru toate acestea, datoria mea este să-L laud, să-L cinstesc și să-L slujesc pe Dumnezeu. Acest lucru este, cu siguranță, adevărat.

Al doilea articol: Răscumpărarea

„...și (cred) în Isus Hristos, singurul Său Fiu, Domnul nostru; care a fost zămislit prin Duhul Sfânt, S-a născut din Fecioara Maria, a suferit sub Pilat din Pont, a fost răstignit, a murit și a fost îngropat, S-a pogorât în iad, însă a înviat din morți a treia zi, S-a înălțat la cer și stă la dreapta lui Dumnezeu, Tatăl cel atotputernic, de unde va veni să judece viii și morții.“

Ce înseamnă aceasta?

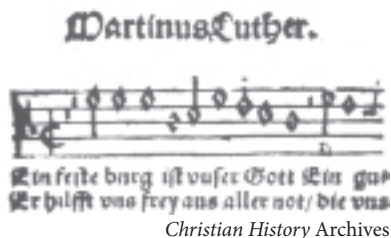
Răspuns: Cred că Isus Hristos, Dumnezeu adevărat, născut din Tatăl din veșnicie, dar și om adevărat, născut din Fecioara Maria, este Domnul meu, care m-a răscumpărat pe mine, o ființă pierdută în păcat și condamnată la moarte, m-a izbăvit și m-a eliberat de toate păcatele mele, de la moarte și de sub puterea Diavolului, nu cu argint sau cu aur, ci cu sângele Său scump și sfânt și prin suferințele și moartea Sa nevinovată, pentru ca eu să fiu al Lui, să trăiesc sub ocrotirea Lui în împărăția Sa și să-L slujesc cu o neprihănire veșnică, cu sfințenie și bucurie, acum, când a înviat dintre cei morți și împărățește în vecii vecilor. Acest lucru este, cu siguranță, adevărat.²

În același an, Luther s-a implicat într-o dezbateră teologică foarte importantă, organizată la Marburg, în sud-vestul Germaniei, alături de Ulrich Zwingli, reformatorul din Zürich, Elveția, unul dintre contemporanii săi. În cadrul discuțiilor, cei doi conducători protestanți și-au dat seama că sînt de acord cu majoritatea aspectelor doctrinare și practice, mai puțin în privința semnificației Cinei Domnului. Luther susținea că, la Cina Domnului, Hristos este prezent cu adevărat, Zwingli era convins că prezența lui Hristos este doar simbolică. Neputința de a rezolva această problemă controversată a dovedit cît se poate de clar că reforma în care Luther și Zwingli au jucat amîndoi roluri atît de importante va duce la apariția mai multor *biserici* protestante, în loc să constituie reformarea bisericii apusene. În anul 1530, cel mai apropiat colaborator al lui Luther, Philipp Melanchthon, a prezentat un rezumat al învățăturilor lui Luther, precum și al propriilor sale doctrine, Dietei imperiale de la Augsburg. În urma semnării acestui document de către cîtiva dintre cei mai importanți principii germani, Confesiunea de la Augsburg (cum a fost numit respectivul document) a devenit mărturisirea de credință fundamentală a bisericilor luterane din Germania, Peninsula Scandinavă și Europa de Est. În anul 1534, Luther a finalizat traducerea Bibliei în limba germană, la care lucrase mai bine de zece ani, împreună cu mulți dintre colegii săi. Spre sfîrșitul vieții, sănătatea lui Luther s-a înrăutățit, iar starea sa de spirit a fost din ce în ce mai tumultuoasă; a murit în februarie 1546.

Teologia crucii, ca punct de cotitură

Există multe motive demne de luat pentru studierea vieții lui Martin Luther. Iubitorii limbii germane îl prețuiesc pentru geniul său lingvistic și pentru că a reușit să transforme vorbirea saxonilor (folosită într-o traducere a Bibliei care a avut în Germania un impact mai puternic decît traducerea King James a Bibliei în Anglia) în limba germană modernă. Cei care studiază familia consideră căsătoria lui Luther o veritabilă piatră de hotar în dezvoltarea formelor moderne de interacțiune socială. Istoricii bisericii sînt de părere că Luther a avut un rol generator incredibil în reconstituirea structurilor ecleziastice din secolul al XVI-lea. Roland Bainton, autorul unuia dintre cele mai bune studii despre viața lui Luther, spunea odată că, în Germania, Luther a făcut de unul singur ceea ce în Anglia a avut nevoie

Unul dintre primele exemplare
tipărite ale vestitei cântări
„Cetate sigură ne este Dumnezeu“,
tipărită la scurt timp
după ce a fost compusă.

de William Tyndale, traducătorul Bibliei, de Thomas Cranmer, reformatorul liturghiei engleze, de Hugh Latimer, predicatorul, de Isaac Watts, compozitor de cântări bisericești, precum și de alte câteva generații de teologi.⁷ Pentru psihologi sau pentru cei care studiază geniul uman, Luther, care a publicat tratate, predici, comentarii biblice sau prelegeri, cu o frecvență medie de o publicație la fiecare trei săptămîni, în timpul vieții sale de adult, prezintă un interes deosebit.

Însă de ce ar trebui să-l considerăm pe Luther și întreaga sa operă un punct de cotitură în istoria creștinismului? Încercările de a răspunde la această întrebare pot duce la concluzii destul de îngrijorătoare, dacă luăm în serios desfășurarea istorică a vieții lui Luther.

În primul rînd, Luther nu a fost niciodată un model de bună cuviință creștinească. Dimpotrivă, a fost un scriitor lipsit de menajamente, uneori de-a dreptul grosolan, la fel de apt să-și stînjenească adepții și protectorii pe cît era de capabil să-i edifice. Să vedem, de exemplu, ce a avut de spus Luther în privința educației. După inițierea primelor reforme protestante, un număr semnificativ de elevi și studenți au renunțat la educația oferită în școlile și universitățile Germaniei, pentru că părinții erau convinși că slăbiciunile din sînul bisericii catolice se vor repercuta în mod automat asupra instituțiilor educaționale care avuseseră legături istorice cu biserică. Oricît de plauzibil ar părea acest raționament din perspectiva criticilor lansate de Luther la adresa Romei, reformatorul german nici n-a vrut să audă de așa ceva. Părinții care nu se îngrijeau de educația copiilor lor erau „o rușine, oameni de nimic, vrednici de dispreț și nevrednici de a fi socoțiți părinți, ci doar niște porci nenorociți și fiare veninoase, care își sfîșie propriii pui“.⁸ Același Luther, care și-a exprimat atît de deschis punctele de vedere, l-a sfătuit în mai multe rînduri pe unul dintre monarhii Germaniei

⁷ Bainton, *Here I Stand*, p. 301.

⁸ Luther, „A Sermon on Keeping Children in School“, *LW*, vol. XLVI, p. 211.

care se confrunta cu o serie de probleme familiale să urmeze exemplul conducătorilor poligami ai Israelului antic și să-și ia o a doua nevastă. Sau ce am putea spune despre cuvintele lăudăroase ale lui Luther, rostite în primii ani ai Reformei: „În timp ce dormeam sau stăteam la o bere cu prietenii mei, Philipp [Melanchthon] și [Nicholas] Amsdorf, Cuvîntul a slăbit papalitatea atît de tare, încît nici un prinț sau împărat nu a reușit vreodată s-o rănească atît de rău.”⁹ În concluzie, Luther nu a rămas în istoria Bisericii datorită sfeliei sau bune sale cuviințe.

De asemenea, și la un nivel cît se poate de serios, nu putem să-l evocăm pe Luther ca avînd o personalitate senină și echilibrată. El nu s-a bucurat niciodată de viața plină de seninătate, biruință și siguranță, de purtarea sfîntă de care au dat dovadă alte mari personalități din istoria Bisericii. Dimpotrivă, Luther era întotdeauna cuprins de zbucium, îndoieli și depresii. Trecea atît de repede de la o stare psihică la alta, încît părea de-a dreptul bolnav. Martyn Lloyd-Jones, marele predicator galez, făcea referire tocmai la aceste aspecte ale personalității lui Luther cînd, în anul 1967, la cea de-a 450-a aniversare a *Celor 95 de teze*, scria laconic: „În ciuda faptului că a avut o minte strălucită și a fost un adevărat geniu, [Luther] era chinuit de nenumărate depresii... A fost cît se poate de uman. Nu numai că a suferit de depresie, dar a fost și un ipohondru incurabil, mai ales în privința pîntecului său. A vorbit foarte mult despre acest lucru și de aceea îl amintesc aici.”¹⁰

Mai mult, Luther a fost un păcătos învederat, mai ales din perspectiva standardelor pe care el însuși le predica pe baza Scripturilor. Avînd o personalitate atît de extrovertită, problemele sale spirituale erau mai mult decît evidente. Deosebit de dăunătoare pentru istoria Europei Occidentale au fost mesajele sale vehemente împotriva evreilor, în anul 1543, cu trei ani înainte de a muri. Folosind un limbaj extrem de dur, Luther i-a îndemnat pe conducătorii Germaniei să-i alunge pe evrei din ținuturile lor, să le ia averile și să interzică rabinilor să dea învățătură poporului. Singura scuză ce poate fi invocată în apărarea lui Luther este că acesta a acționat doar din motive teologice, deoarece auzise că învățătorii evreilor ar fi încercat să-i îndepărteze pe protestanți și pe catolici de la credința creștină. Totuși, forma violentă și păcătoasă sub care și-a

⁹ Luther, „Eight Sermons at Wittenberg“, *LW*, vol. LI, p. 77.

¹⁰ D. Martyn Lloyd-Jones, *Luther and His Message for Today*, Evangelical Press, Londra, 1968, p. 18.

publicat argumentele a împrăștiat una dintre semințele care au adus de atunci multe roade tragice.

Pe scurt, învățătura lui Luther nu a devenit un important punct de cotitură în istoria creștinismului datorită trăsăturilor sale spirituale impecabile. Este adevărat că Luther a avut și multe calități, fiind un om plin de milă, de dragoste și neașteptat de smerit. Dar Luther a rămas în istoria creștinismului datorită viziunii sale despre Dumnezeu, care i-a acaparat întreaga viață și pe care a transmis-o prin predici, tratate și cărți. Această viziune despre Dumnezeu, care a clătinat multe dintre convențiile religioase din vremea sa, a ieșit la suprafață mai întâi din adâncul propriei sale ființe, după care a obligat întreaga Europă apuseană să ia aminte.

Luther nu a fost interesat de imaginile abstracte despre Dumnezeu. Echivalentele creștine ale Mișcătorului Nemișcat din filozofia lui Aristotel sau ale desăvîrșirii ideilor veșnice din gândirea lui Platon nu erau pentru el. Nici măcar acele concepte despre Dumnezeu care fuseseră o sursă de inspirație pentru alți mari teologi creștini nu au reușit să-i atragă atenția. Luther s-a lăsat impresionat doar de imaginea Dumnezeului dragostei, care fusese vitală pentru teologia misticilor germani din generațiile trecute. A folosit câteva dintre lucrurile afirmate de către Toma d'Aquino despre guvernarea lumii fizice și raționale de către Dumnezeu (deși nu a reușit niciodată să spună ceva bun despre d'Aquino, pe care îl considera, fără să se fi oboșit să-i citească scrierile cu atenție, un susținător al mîntuirii prin faptele bune ale minții). Luther cunoștea cu siguranță imaginea lui Dumnezeu ca lumină morală pură, din teologia lui Augustin, precum și descrierea Trinității ca interacțiune constantă între persoanele divine. Însă, pentru Luther, toate aceste imagini despre Dumnezeu erau secundare ca importanță.

Putem identifica esența preocupărilor lui Luther despre Dumnezeu dacă începem cu demersurile sale publice de reformare a bisericii catolice, concretizate în *Cele 95 de teze* afișate pe ușa catedralei din Wittenberg, la 31 octombrie 1517. Prima dintre *Cele 95 de teze* afirmă foarte simplu: „Pentru că Învățătorul și Domnul nostru Isus Hristos spune: Pocăiți-vă! etc., El vrea ca întreaga viață a credincioșilor Săi pe pământ trebuie să fie o de durată și de neîntrerupt pocăință.“ Ultimele patru teze ne apropie și mai mult de principala preocupare a lui Luther:

92. Așa că să fie alungați toți acei profeți care Îl vestesc pe Hristos zicînd: pace, pace; și totuși nu este pace!

93. Iar tuturor profetilor ar trebui să le meargă bine, care Îl vestesc pe Hristos zicînd: cruce, cruce; și nici pomeneală de cruce.
94. Ar trebui să li se amintească creștinilor că trebuie să se nevoiască să-L ajungă pe Învățătorul lor, Hristos, doar prin cruce, moarte și iad.
95. Și, așadar, să ajungă în Împărăția cerurilor mai mult prin mîhnire, decît prin tulburarea păcii.¹¹

Înțelegerea lui Dumnezeu de către Luther, dobîndită atît de greu în urma studierii intense a primului capitol din Epistola către Romani, începe să capete contur. Religia ca siguranță personală cedează în fața religiei existente datorită unui mîntuitor răstignit. La acest punct, Luther rămîne încă destul de enigmatic.

După numai cîteva luni, Luther a explicat aceste lucruri mult mai clar, propunînd alte teze pentru o dezbatere care avea să aibă loc la Heidelberg: „Omul care crede că poate obține harul lui Dumnezeu făcînd ceea ce-i stă în putință adaugă păcatului un alt păcat, în așa fel încît se face vinovat de două ori.“ Luther a atacat astfel concepția că omul se poate obține împăcarea cu Dumnezeu, dacă se străduiește din răsuputeri. Dar mesajul său muștrător nu vestea pierzarea, ci cunoașterea acestei realități poate mări dorința de a te smeri și de „a căuta harul lui Hristos“. Apoi, Luther a oferit o explicație cît se poate de clară: „Merită să fie numit teolog... omul care înțelege lucrurile revelate și vizibile ale lui Dumnezeu, care pot fi văzute prin suferință și prin purtarea crucii... Teologul slavei numește răul bine și binele, rău. Teologul crucii spune lucrurilor pe nume.“¹²

Elementul crucial al concepției lui Luther despre Dumnezeu este, din nou, un paradox: pentru a înțelege puterea care a făcut cerurile și pămîntul, trebuie să cunoști neputința care atîrna pe o cruce romană. Pentru a pricepe desăvîrșirea morală a dumnezeirii, trebuie să înțelegi scandalul, rușinea, durerea și abjecția unei execuții sortite răufăcătorilor. În concluzie, pentru Luther, a-L găsi pe Dumnezeu înseamnă a găsi crucea.

¹¹ Luther, „Cele 95 de teze“, în Martin Luther, *Scrieri*, vol. I, LOGOS, Cluj-Napoca, 2003, p. 123–133.

¹² Luther, „Heidelberg Disputation“, *LW*, vol. XXXI, p. 50–53.

Luther a folosit de multe ori primul capitol din 1 Corinteni pentru a-și explica concepția despre Dumnezeu, descoperită în și prin cruce:

Fiindcă propovăduirea crucii este o nebunie pentru cei ce sînt pe calea pierzării: dar pentru noi, care sîntem pe calea mîntuirii, este puterea lui Dumnezeu. Căci este scris: „voi prăpădi înțelepciunea celor înțelepți, și voi nimici priceperea celor pricepuți.“ Unde este înțeleptul, unde este cărturarul? Unde este vorbărețul veacului acestuia? N-a prostit Dumnezeu înțelepciunea lumii acesteia? Căci întrucît lumea, cu înțelepciunea ei, n-a cunoscut pe Dumnezeu în înțelepciunea lui Dumnezeu, Dumnezeu a găsit cu cale să mîntuiască pe credincioși prin nebunia propovăduirii crucii. Iudeii, într-adevăr, cerminuni, și Grecii caută înțelepciune; dar noi propovăduim pe Hristos cel răstignit, care pentru Iudei este o pricină de poticnire, și pentru Neamuri o nebunie; dar pentru cei chemați, fie Iudei, fie Greci, este puterea și înțelepciunea lui Dumnezeu. Căci nebunia lui Dumnezeu este mai înțeleaptă decît oamenii; și slăbiciunea lui Dumnezeu, este mai tare decît oamenii. (1 Cor. 1:18–25)

Astfel de texte biblice au definit pentru Luther esența lui Dumnezeu, prin urmare, el a vorbit mult despre cruce. În concepția lui, creștinismul începe cu Hristos, care moare pentru păcătoși; creștinismul devine o realitate în viața oamenilor cînd aceștia au parte de moartea lui Hristos, prin nimicirea propriilor pretenții înaintea prezenței lui Dumnezeu (*coram Deo*).

Avînd polemica în sînge, Luther a criticat mentalitatea care se opune teologiei crucii, sau ceea ce el numea teologia slavei. După părerea sa, teologia slavei înseamnă două lucruri. În primul rînd, îi îndeamnă pe oameni să-și pună încrederea în ei înșiși, pentru a face din propriile lor eforturi temelia siguranței în această viață și în cea care va veni. Teologia slavei îi învață pe oameni să facă tot ce le stă în putere pentru a se accepta pe sine, pentru a fi acceptați de ceilalți oameni și, mai important, de Dumnezeu. Teologia slavei îi determină pe oameni să creadă că, dacă își pun în ordine viața, vor fi pînă la urmă pe placul lui Dumnezeu. Cu niște efecte insidioase, teologia slavei îi îndeamnă pe oameni să-și închipuie că ceea ce fac *ei* pentru Dumnezeu, și nu ceea ce *Dumnezeu* a făcut pentru ei, contează cel mai mult în formarea unei vieți spirituale.

În al doilea rînd, Luther a argumentat că teologia slavei face și mai mult rău, fiindcă încurajează oamenii să-și pună încrederea în propria lor

înțelepciune, adică îi încurajează să se bizuie pe modul în care ei îl înțeleg pe Dumnezeu și pe modul în care ei înțeleg lumea, ca cerințe suficiente pentru această viață. În ultimă instanță, teologia slavei îi învață pe oameni să creadă că ceea ce ei descoperă cu privire la sine, la alții, la lume și la Dumnezeu le poate deschide calea către neprihănire.

Acest mod de exprimare a dat multora dintre primii cititori ai lui Luther impresia că reformatorul german este un revoluționar care vrea să răstoarne vechile instituții civile, educaționale și ecleziastice. Răspunsurile deosebit de aspre ale lui Luther, precum și remarcile sale la adresa părinților care refuzau să-și dea copiii la școală dovedesc că această interpretare este greșită. De fapt, Luther avea un mare respect față de autoritățile civile tradiționale; credea că cele șapte arte liberale, formate în Evul Mediu, precum și alte modalități mai noi de cercetare (ca studiul istoric), ar putea fi înțelese mai bine de cei mintuiți prin har; și susținea că nimeni nu poate fi răscumpărat, dacă nu participă la viața bisericii vizibile. Ceea ce înfiera el ca teologie a slavei nu erau eforturile omului în sine sau inestimabila valoare a structurilor și a tradițiilor umane, ci ideea că aceste tradiții, structuri și eforturi sînt dătătoare de viață. Ele erau capacități dăruite omului de către Dumnezeu, însă trebuie exercitate cu recunoștință pentru darul harului care îi este oferit omului numai prin faptul că Dumnezeu și-a găsit plăcerea în persoana Fiului Său, Isus Hristos.

În cele din urmă, Luther a ajuns la concluzia că eforturile lui cele mai sincere de a-L cunoaște pe Dumnezeu pe vremea cînd era călugăr fuseseră înrădăcinate în teologia slavei. Crezuse că slujirea religioasă sistematică, conștiincioasă, înfocată și cu lepădare de sine îl va ajuta să dobîndească acceptarea lui Dumnezeu, pacea sufletească, respectul din partea celorlalți tovarăși de peregrinări și, în cele din urmă, o moarte ușoară. Însă toate aceste idei au pierit cînd a găsit crucea lui Hristos.

Lucrurile găsite la crucea lui Hristos l-au uluit peste măsură pe Luther: dispreț și bătaie de joc, nesiguranță în fața morții, prieteni care îl părăsesc, spulberarea speranței în viitor, moartea alături de făcătorii de rele, mînia întregii lumi – și Dumnezeu.

La ce s-a referit Luther cînd vorbea despre găsirea lui Dumnezeu prin suferință și prin cruce? În primul rînd, Luther a vrut să spună că acela care vrea să-L găsească pe Dumnezeu va trebui să privească spre Calvar, locul unde Dumnezeu S-a revelat în cea mai mare măsură. Însă, pentru a înțelege că crucea este locul unde Dumnezeu S-a descoperit cel mai deplin,

trebuie să pricepem că, pentru fiecare dintre noi, mîntuirea presupune o a doua răstignire, de această dată, a propriului sine păcătos. Astfel, mîntuirea presupune conștiința existențială a faptului că omul este nespus de păcătos, în fața sfințeniei și a purității Dumnezeuului celui viu. De asemenea, calea către Dumnezeu adevărat, care S-a revelat pe Sine la Calvar, duce la smerenie intelectuală și la recunoașterea profunde ignoranțe a tuturor oamenilor înaintea tainei înțelepciunii lui Dumnezeu, dezvăluită la cruce.

De ce înțelegerea acestor lucruri duce la cruce? Pentru că, susținea Luther, crucea ni-L prezintă pe Dumnezeu, Creatorul maiestuos, atotputernic, suferind – adică suferind *pentru noi*. Luther a mers pînă acolo încît a spus că la cruce ni se dezvăluie taină cumplită a lui Dumnezeu, care a gustat moartea pentru noi. Unde am putea găsi o explicație mai clară a gravității păcatului omenesc decît la cruce, unde aflăm că am fost socotiți neprihăniți numai prin moartea lui Dumnezeu cel întrupat? Prin urmare, credincioșii trebuie să îmbrățișeze crucea, însă numai dacă nu mai au nici o speranță pentru sine, adică numai dacă sînt gata să renunțe la teologia slavei.

Pentru Luther, faptul că crucea ni-L dezvăluie pe Dumnezeu dragostei și, în egală măsură, pe Dumnezeu tainelor a fost întotdeauna o axiomă fundamentală. La cruce, creația L-a apucat pe Creator; la cruce, creația L-a îngropat pe Creator. La cruce, înălțimea cerurilor s-a pogorît în adîncul adîncurilor; la cruce, mîinile oamenilor au străpuns mîinile care au creat omul. Nu există o taină mai mare decît aceasta.

Astfel, după cum repeta mereu Luther, crucea trebuie să rămînă întotdeauna o pricină de poticnire. A fost o pricină de poticnire pentru evrei și pentru toți cei care L-au căutat pe Dumnezeu prin facerea de fapte bune; a fost o pricină de poticnire pentru greci și pentru toți cei care L-au căutat pe Dumnezeu prin eforturi intelectuale. După părerea lui Luther, crucea descoperă judecata lui Dumnezeu și realitatea că nici o faptă omenească nu-l poate face pe om neprihănit înaintea lui Dumnezeu; nici un studiu academic nu-l face pe om cu adevărat înțelept, nici un efort moral nu naște în om o bucurie permanentă. În concluzie, crucea va rămîne întotdeauna un răspuns negativ ferm al lui Dumnezeu față de idolatria omului, care se socotește singur Dumnezeu. Deci crucea este ultimul cuvînt al sentinței prin care Dumnezeu condamnă toate eforturile omului de a se pune pe sine în centrul existenței.

„Breșa evanghelică“ a lui Luther a fost rezultatul unor căutări îndelungate, însă a avut un efect răsunător de îndată ce lumea a aflat despre ea, deoarece criticile lansate împotriva teologiei slavei păreau excesiv de fanatice și de radicale – astăzi le-am numi contraintuitive. Însă, pentru cei care au reușit să înțeleagă raționamentul lui Luther sau, cum a fost cazul de cele mai multe ori, au recunoscut în scrierile sale căutarea propriilor inimi, răsplata a fost nespus de mare. Teologia crucii n-a lăsat în urmă doar sisteme teologice distruse, ci a deschis noi posibilități. Una dintre acestea este acel „Da“ veșnic al lui Dumnezeu, adresat întotdeauna celor care au ajuns la capătul puterilor. Iată explicația lui Luther:

Acolo unde se sfârșește puterea omului, începe puterea lui Dumnezeu, dacă, într-adevăr, credința sălășluiește în sufletul său, iar când greutățile ajung la capăt, atunci se vede ce mare putere stătuse ascunsă îndărătul slăbiciunii. Tot astfel, pe cruce, Hristos a fost lipsit de putere, însă aici a dus El la bun sfârșit cea mai măreață dintre toate lucrările Sale, biruind păcatul, moartea, lumea, iadul, pe Diavolul și toate relele. Iată de ce toți martirii au fost plini de putere și biruitori. Tot astfel, toți cei care trec prin suferință și greutăți sînt biruitori.¹³

Prin aceste cuvinte, Luther a reeditat îndemnurile apostolului Pavel, adresate corintenilor. Dacă acceptă crucea, oamenii vor fi batjocoriți și considerați slabi și nebuni. Aceasta însă nu este totul, deoarece a accepta crucea înseamnă a accepta lumea așa cum este în realitatea ei fundamentală. Ajungem să cunoaștem „taina lui Dumnezeu Tatăl..., adică pe Hristos, în care sînt ascunse toate comorile înțelepciunii și ale științei“ (Col. 2:2–3). A accepta pricina de poticnire a crucii înseamnă a-L primi pe Hristos. Pe de altă parte, Hristosul însîngerat îi primește la Sine pe toți cei ce vin la El și le deschide calea către Împărăția lui Dumnezeu. Teologia crucii ne învață cum să devenim copii ai lui Dumnezeu.

Pentru Luther, dar și pentru cei pe care mesajul său i-a luminat precum un fulger, crucea a devenit calea către viață, însă nu orice fel de viață, ci o viață care poartă semnele răstignirii. Luther n-a uitat niciodată cuvintele pe care Barnaba și Pavel le-au spus creștinilor din Antiohia: „În împărăția lui Dumnezeu trebuie să intrăm prin multe neazuri“ (Fapte

¹³ Luther, „The Magnificat“, *LW*, vol. XXI, p. 340.

14:22). Iată de ce spunea deseori că „sîntem creștini și avem Evanghelia, pe care nici Diavolul și nici oamenii nu o pot suferi, pentru ca noi să venim în smerenie și în sărăcie și pentru ca Dumnezeu să-Și poată desăvîrși astfel lucrarea în noi.”¹⁴ Sau, după cum spunea în cea mai cunoscută cîntare a sa, intitulată „Cetate sigură ne este Dumnezeu”: „Și chiar de astă lume cruntă, / ce diavoli mii adăposti, / amenință și ne frămîntă, / noi nu ne temem, căci voi / al nostru Domn ca adevărul în noi să poată birui.”

Ultimele cuvinte scrise de Luther înainte de a muri rezumă esența viziunii sale despre Dumnezeu. La sfîrșitul unui scurt eseu, a trecut brusc de la exprimarea în latină la cea în germană: „Wir sind Pettler. Das ist wahr.”¹⁵ Sîntem niște cerșetori. Acesta este adevărul.” Pentru Luther însă, recunoașterea acestui fapt nu este un semn de disperare, deoarece ajunsese să-și dea seama că, datorită crucii, Dumnezeu aude strigătele noastre de cerșetori.

În unele privințe, credința creștină a lui Martin Luther a fost un început ciudat pentru protestantism. Luther a petrecut aproximativ același număr de ani pentru a se deprinde cu viața monahală cît pentru a reforma biserica în afara romano-catolicismului. Eforturile lui de studiere a Scripturii au fost încurajate de superiorul său din mănăstire. A crezut în predestinare cu o mai mare convingere decît mulți dintre protestanții de mai tîrziu. Concepția sa înaltă despre sacrameinte (conform căreia Dumnezeu îi regenerează cu adevărat pe copii prin botez, iar Hristos este prezent în mod real în pîinea și în vinul de la Cina Domnului) a fost împărtășită de foarte puțini dintre protestanții din afara bisericii luterane. Deși preamărea Scripturile, ca fiind autoritatea supremă în viața credinciosului, nu era de acord că toți oamenii au aceeași autoritate în a interpreta Scriptura. Criticile sale îndreptate împotriva practicilor bisericii catolice au fost cît se poate de aspre, însă era convins că nimeni nu poate fi mîntuit, dacă nu are parte de predicarea, părășia și sacrameintele bisericii vizibile. Credea că papa este Antihristul nu în primul rînd ca interpretare a profeției biblice, ci din cauza unui raționament teologic (papa poartă numele lui Hristos, însă îi ține pe oameni departe de Hristos; prin urmare, papa trebuie să fie Antihristul). De asemenea, credea că termenul *reformă* trebuie păstrat pentru a desemna vremea cînd Dumnezeu a promis că va face un cer nou

¹⁴ *Ibid.*, p. 348.

¹⁵ Luther, „Table Talk“, *LW*, vol. LIV, p. 476.

Probabil că unul dintre cei mai eficace reprezentanți ai teologiei lui Martin Luther în secolul XX a fost pastorul german Dietrich Bonhoeffer, executat de naziști cu câteva săptămîni înainte de eliberarea Germaniei de către trupelor aliate, în 1945.

și un pămînt nou, la sfîrșitul istoriei. Datorită acestor convingeri, precum și multor altora, Luther a deschis o ușă pe care cei mai mulți dintre protestanții de mai tîrziu *nu* au intrat.

Cu toate acestea, pentru mulți creștini din veacurile care au urmat, viziunea lui Luther despre Dumnezeu a fost un elixir. Fără rădăcinile ei adînci în teologia luterană, care prezintă nenorocirea păcatului omenesc, suferințele tainice ale lui Hristos și bucuria nemăsurată a învierii, muzica bisericească a lui Johann Sebastian Bach (1685–1750) este de neconceput. Tot astfel, liderii pietismului german, precum Philipp Jakob Spener (1635–1705), s-au inspirat din convingerile lui Luther despre caracterul lăuntric al credinței. Înclinația lui Luther spre folosirea paradoxului a inspirat direct paradoxurile lui Søren Kierkegaard (1813–1855), melancolicul filozof danez, care a criticat formalismul religios din vremea sa la fel de vehement ca Luther, în urmă cu patru secole. Cuvintele lui Luther au definit crucea pe care a purtat-o Dietrich Bonhoeffer (1906–1945), opunîndu-se mai întîi pasiv, iar apoi, activ regimului nazist al lui Hitler, fapt care a dus la moartea sa martirică. Scrierile lui Luther au avut și o puternică influență transculturală, deoarece au afectat în mod direct „breșa evanghelică” a unora dintre cei mai importanți protestanți din Anglia, printre care se numără John Bunyan (în timp ce citea *Comentariul la Epistola către Galateni*), John Wesley (impresionat de prefața *Comentariului la Epistola către Romani*) și Charles Wesley (în timp ce citea *Comentariul*

la *Epistola către Galateni*). După Conciliului al II-lea de la Vatican, la începutul anilor '60, s-au făcut auzite și aprecieri romano-catolice la adresa ideilor fundamentale ale lui Luther. Astfel, printre nenumăratele scrieri publicate în anul 1983 pentru a sărbători aniversarea a cinci sute de ani de la nașterea lui Luther, se afla și cartea teologului iezuit Jared Wicks, la acea vreme profesor la Universitatea Gregoriană din Roma. În ciuda unor critici substanțiale aduse teologiei lui Luther, Wicks l-a descris pe reformatorul german ca fiind „un influent învățător al religiei trăite“. Ca atare, a continuat Wicks, Luther „poate fi o sursă de îmbogățire a spiritualității personale, pentru membrii tuturor confesiunilor creștine. În multe dintre scrierile lui Luther, nu trebuie să citești prea mult, ca să citești despre convertire, de la mândrie și încredere în sine, pînă la acceptarea, prin credință, a harului lui Dumnezeu“.¹⁶

Punctul de cotitură din istoria creștinismului marcat de Luther e strîns legat de darul făcut de scrierile sale unor oameni precum Bach, Spener, Kierkegaard, Bonhoeffer, Bunyan și frații Wesley. Aceștia au găsit în el o puternică afirmare a harului, mai precis, a harului transmis prin viața și moartea jertfitoare a lui Isus Hristos. Prin urmare, semnificația lui Luther nu constă în faptul că acesta ar fi dăruit ceva nou bisericii, cu toate că acțiunile și scrierile sale au fost adesea deosebit de originale. Semnificația lui Luther rezidă în faptul că el a lăsat în urmă o aducere aminte oportună și eficace, anume că nădejdea creștinului are la temelie, acum și întotdeauna, se înalță din „tranzacția“ care a avut loc pe cruce și în mormîntul pe care ucenicii Lui îndurerați l-au găsit a treia zi gol.

Importanța lui Luther din perspectiva istoriei creștinismului în general constă în potrivirea în timp a acțiunilor sale. Eforturile sale mari de a tăia din rădăcini orice afecta mesajul bisericii despre har au avut loc într-o perioadă de mari schimbări pentru viața națională, economică, intelectuală și ecleziastică a Europei. Datorită momentului său oportun, mesajul lui Luther despre harul lui Dumnezeu manifestat în Hristos s-a alăturat curînd altor încercări de răsturnare a tradițiilor bisericești și sociale din Europa. Cîteva dintre aceste aspecte, precum și punctele de cotitură care au însoțit breșa evanghelică a lui Luther sînt subiectele următoarelor două capitole. Afirmarea că activitatea lui Luther a fost un punct de cotitură

¹⁶ Jared Wicks, S.J., *Luther and His Spiritual Legacy*, Michael Glazier, Wilmington, Del., 1983, p. 26.

semnificativ în istoria creștinismului se întemeiază, în parte, pe implicarea reformatorului german în schimbările sociale și culturale din Europa secolului al XVI-lea. Mai mult, aceasta dovedește că viziunea lui Luther despre Dumnezeu a fost binevenită, necesară și – în ciuda tuturor problemelor și a exceselor – corectă.

Martin Luther a încercat să încurajeze dorința credincioșilor de a asculta cu atenție mesajul harului și a făcut acest lucru reformînd serviciul săptămînal de închinare a bisericii. Luther a păstrat mai mult din liturghia medievală decît oricare alt teolog protestant, cu excepția lui Thomas Cranmer, reformatorul englez. Una dintre primele sale încercări de reformare a liturghiei a fost numită, simplu, *Die Deutsche Messe* („Misa germană”). Pînă la sfîrșitul vieții, Luther a făcut și a sugerat o serie de modificări liturgice, a scris rugăciuni, răspunsuri pentru participanții la închinare și cîntări bisericești. Iată una dintre rugăciunile sale (modernizată), rostită adesea la slujba de Paște și la înmormîntări:

*Dumnezeule atotputernic, care, prin moartea Fiului Tău, ai nimicit păcatul și moartea, iar prin învierea Lui ne-ai făcut din nou parte de nevinovăție și de viață veșnică, ne-ai eliberat de sub puterea Diavolului, ca să putem trăi în Împărăția Ta: ajută-ne să credem aceste lucruri din toată inima și, neclintiți în credință, să Te lăudăm și să-Ți mulțumim întotdeauna prin Fiul Tău, Isus Hristos, Domnul nostru. Amin.*¹⁷

¹⁷ Luther, „The Collects“, *LW*, vol. LIII, p. 134.

Bibliografie suplimentară

- Bagchi, David V. N., *Luther's Earliest Opponents: Catholic Controversialists, 1518–1525*, Fortress, Minneapolis, 1991.
- Bainton, Roland H., *Here I Stand: A Life of Martin Luther*, Abingdon, Nashville, 1950.
- Brecht, Martin, *Martin Luther*, 2 vol., Fortress, Philadelphia, 1985–1994.
- Haile, H. G., *Luther: An Experiment in Biography*, Doubleday, Garden City, N. Y., 1980.
- Lull, Timothy F., ed., *Martin Luther's Basic Theological Writings*, Fortress, Minneapolis, 1989, o excelentă ediție cu selecții din cele 55 de volume ale *American Edition of Luther's Works*.
- „Martin Luther“, în *Christian History*, 1990, nr. 34 și *Christian History*, 1993, nr. 39.
- McGrath, Alister E., *Luther's Theology of the Cross*, Basil Blackwell, Oxford, 1985.
- Oberman, Heiko A., *Luther: Man between God and Devil*, Yale University Press, New Haven, 1990.
- Pelikan, Jaroslav, *The Christian Tradition*, vol. IV, *Reformation of Church and Dogma (1300–1700)*, University of Chicago Press, Chicago, 1984.
- Pelikan, Jaroslav, ed., *Interpreters of Luther*, Fortress, Philadelphia, 1968.
- Steinmetz, David C., *Luther in Context*, Indiana University Press, Bloomington, 1986.
- Watson, Philip S., *Let God Be God: An Interpretation of the Theology of Martin Luther*, Fortress, Philadelphia, 1970.